

Kuyruk Sözcüğünün Kök Biçimi

Root Form of the Turkish Word "Kuyruk" Tail

Ünal Kalaycı¹

Öz

Türkçe sözcükler, temelde tek heceli kök biçimine sahiptir. Kök biçimi tarihî metinlerde yer almayan, iki ya da daha fazla heceden oluşan ve biçim birimleri arasında ilişkinin belirsiz olduğu sözcükler kapalı biçim birimi olarak adlandırılmaktadır. Araştırmacılar çeşitli yöntemlerle kapalı biçim birimi özelliği taşıyan sözcükleri çözümleme çalışmaları yapmaktadırlar. Sözcüklerin ağız, lehçe ve diğer dillerdeki izlerinden hareketle ve dilin genel mantığından yararlanılarak yapılan bu çözümlerlerin genel kabul görenleri yanında bir öneri olarak kalanları da vardır. Kapalı biçim birimi içeren sözcüklerden biri de **kuyruk** sözcüğüdür. Kuyruk sözcüğü üzerine birden çok çözümleme yapılmasına rağmen sözcüğün biçim birimleriyle ilgili tartışmalar devam etmektedir. Bu çalışmada kuyruk sözcüğünün tarihî metinlerde, çağdaş Türkiye Türkçesi ağızlarında, Türkçenin lehçelerinde ve diğer dillerdeki biçim birimleri incelenmiştir. Bu incelemeler yanında sözcükle ilgili daha önce yapılan çözümlere de yer verilmiştir. Sonuçta, elde edilen verilerden hareketle sözcüğün tek heceli kökü tespit edilmiş ve o kökten hareketle sözcüğün diğer biçim birimleriyle ilgili yeni bir çözümleme yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Türkçe, Köken bilgisi, Kapalı biçim birimi, Kuyruk, Kud, Geri ödünçleme.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
ukalayci@gmail.com, ORCID Numbers: [0000-0002-0076-2916](https://orcid.org/0000-0002-0076-2916)

Bu makale İntihal.net sistemi tarafından taranmıştır.

Gönderim Tarihi: 26 Kasım 2023

Kabul Tarihi: 25 Aralık 2023

Erişim Tarihi: 30 Aralık 2023

Abstract

Turkish words basically have a monosyllabic root form. Words whose root form is not found in historical texts, consisting of two or more syllables and in which the relationship between morphemes is unclear are called closed morphemes. Researchers, with various methods, are trying to analyze the words that have closed morpheme feature. These analyses are based on the traces of the words in local dialects, dialects and other languages and the general logic of the language. Some of them are generally accepted and some of them remain as a suggestion. One of the words containing closed morphemes is the word *kuyruk* (tail). Although there are several analyses on the word, the discussions on the morphemes of the word have not been concluded. In this study, the morphemes of the word tail in historical texts, contemporary local dialects of Turkish, Turkish dialects and other languages are analyzed. In addition to these analyses, previous analyses of the word are also included. As a result, based on the data obtained, the monosyllabic root of the word was identified and a new analysis of the other morphemes of the word was made based on that root.

Keywords: Turkish, Etymology, Closed morpheme, “Kuyruk” Tail, Kud, Reborrow.

Extended Abstract

Etymology dictionaries contain information about the origin of words, as well as their structure, meaning, the period in which they were first used, changes in form and meaning, and their forms in dialects and dialects. In addition to the difficulties of determining the origin of words in these studies, there are also difficulties in determining morphemes for various reasons when considered for Turkish.

Turkish roots are generally monosyllabic. Although their number is very small, there are also roots consisting of more than one syllable, such as “ana, ata, and ayak”. Polysyllabic roots can be reduced to monosyllabic forms when taken back to the ancient periods of the language. There are also roots consisting of two syllables that cannot be reduced to a single syllable form because their structure has been forgotten or changed.

Words that cannot be reduced to a single syllable morpheme are called closed morphemes. It is possible to reveal root morphemes by following the sound changes in closed morphemes and the derived forms of words by taking different suffixes. In addition to these methods used to analyze closed morphemes, any information about the word can contribute to the analysis of the word. There are also words whose morphemes cannot be deciphered despite all efforts. In this respect, it is possible to divide closed morphemes into two. It is possible to call the words that contain the first type of closed morphemes the words whose morphemes have been deciphered by linguists by working on them with different methods.

There are also words that contain the second type of closed morpheme. Although many opinions have been put forward about these words, generally accepted analyzes have not been made. Until one of the analyzes about words containing the second type of closed morphemes is generally accepted, the analyzes cannot go further than suggestions. Since the morphemes have not been analyzed so far, the word tail (kuyruk) is among the words containing the second type of closed morpheme.

The study aims to analyze diachronically, based on the literature, the word tail (kuyruk) in Turkey Turkish, which contains closed morphemes in which the relationship between the root morpheme and the second and third morphemes is unclear. For this purpose, the word was examined in five stages.

First of all, the word tail (kuyruk) has been traced from the first texts of Turkish to the present day. The forms and meanings of the word in different stages of Turkish are included.

In the second stage, the etymological analyzes of the word tail (kuyruk) by Clauson, Başdaş, Besli, Gülensoy and Karaman are included.

In the third stage, the traces of the word were followed in Turkey Turkish dialects, with the idea that many words that are in the Turkish vocabulary but are not used in the written language today continue to exist in dialects. In the Compilation Dictionary, the words kud, kuda, kud cutting, kudul; The word *ḡudiyan*, which is related to the root kud in the Posof dialect; The word guda in Ardahan dialects; The words qud, kudyan, qıdıl and quda were detected in the Artvin dialect and the word kud in the Bayburt dialect.

In the next stage, the form of the word tail (kuyruk) in contemporary dialects of Turkish is included: Az guyrug, Tkm guyruk, TatK koyruk, Bşk koyrok, Krg kuyruk, KKLp kuruk, Kzk kuyruk, Bar kūrūk, Özb kuyruk, Alt, Tel, Kuğ, Küer kuyruk, Şor, Sag, Koy, Kacha kuzruk, Shor, Sag kuzruk, Hak xuzurux, Soy kuduruk, Yak kururuk, Chuv xüre. The fact that the word "kuyruk" is seen in almost all dialects of Turkish strengthens the view that the origin of the word is Turkish.

Then, the forms of the word in languages other than Turkish and Georgian are included. The word tail is *ḡuyruk* from Turkish to Persian; tail to Armenian; We set it up in Russian; tail to Bulgarian; Serbian: *kùjruk*, *kùrjuk*; It was transferred to Macedonian as tail and to Greek as *kuyrúhi*. The most striking form of the word tail in other languages is Georgian.

Georgian researchers have touched upon the origin of the word kud, which means tail in Georgian, on various occasions: This word kud/kud+i is also seen in the name of a tailed genie called *kudiyani* in Georgian culture. It is thought that this word derives from the old Turkish word "kudruk", which means tail. It has been stated that the tailed genie motif, which Georgians call *kudiyani*, also survives in Karachay-Balkar Turks under the name *hudiy*.

The word kud/kud+i is also seen in the Georgian word *meliskudi*, which is used as a grape name. In the Georgian-Turkish Dictionary, the Turkish equivalent of the word *kudi* is given as tail, short tail. The word *kudiani*, which means 'tailed, sorcerer, wizard' and other words that are thought to be related to this word, are also included in the dictionary. The *kudi* morpheme of this word is the simple form of the Georgian word tail.

In his study on animal names ending in +a in the Black Sea region, he showed with some examples that the +a suffix is also used in the Adjara dialect of Georgian. Among those examples, there are two cattle names in which the word kud is used: One of them is the word *ḡudmelay*: "ḡudmel-a-y < Georgian. *ḡud-i* means tail, and the word *meli* means fox. The other

is the word *ḡudmandilay*: *ḡudmandil-a-y* < Georgian. *ḡud-i* means tail, and the word *mandili* means handkerchief.

It is understood that the word *kud* was borrowed from Turkish for reasons such as the word *kud* being the form before the change *kudruk*>*kuyruk*, having the same meaning as the word tail (*kuyruk*), and being used in the *kudi* form following the rule that words borrowed from foreign languages into Georgian become simple by adding the *+i* suffix.

Since there is no information available that the root of the word is an archaic residue in Northeastern Anatolian dialects, it is possible to say that it was borrowed back from Georgian. The fact that the word is still used in Georgian, that the word is seen only in dialects of the region close to Georgia, and that the word is borrowed back from Georgian to the dialects of the region, in its simple form in Georgian and the compound words formed with other words in Georgian, are transferred to the dialects of the region.

Based on all these studies, the word was transformed from the noun added to the root *kud* into the form *kud+ur->kdur-* with the verb suffix *+(I)r- / +(U)r-*, and then the suffix *-(U)k*, which makes the verb noun from the verb, was added to the word. It is possible to say that it occurred. Naturally, when the third morpheme comes to the word, mid-syllable drop occurs.

This analysis, which is made in the form of *kud+ur+uk* (noun root, verb forming suffix from the noun, noun forming suffix from the verb) in line with the possibilities of the language, based on the noun structure of the root of the word determined in the dialects and in Georgian, seems correct within the logic of the language, if the formation of the word is not based on an exception.

Keywords: Turkish, Etymology, Closed morpheme, “Kuyruk” Tail, Kud, Reborrow.

1. Giriş

Köken bilgisi sözlüklerinde sözcüklerin kökeni yanında yapısı, anlamı, ilk kullanıldığı dönem, biçim ve anlam değişiklikleri, lehçe ve ağızlardaki biçimleri hakkında da bilgiler yer alır. Bu çalışmalar içerisinde sözcüklerin kökenini tespit etmenin zorlukları yanında Türkçe için düşünüldüğünde biçim birimlerinin tespitinin de çeşitli nedenlerle zorlukları vardır.

Türkçe kökler genellikle tek hecelidir. Sayıları çok az olmakla birlikte *ana, ata, ayak* gibi birden çok heceden oluşan kökler de vardır. Çok heceli kökler dilin eski dönemlerine götürüldüğünde tek heceli biçimlere indirgenebilir. İki heceden oluşan köklerden yapıları unutulduğu ya da değişikliğe uğradığı için tek heceli biçime indirgenemeyenler de vardır (Korkmaz, 2009: 10).

Tek heceli biçim birime indirgenemeyen sözcükler kapalı biçim birim olarak adlandırılmıştır: “Türkçede birden fazla biçim birimden oluşan unsurların hepsi yapıca aynı açıklıkta değildir. Biçim birimleri arasındaki ilişki açık olan sözlük birimlerin/sözlük biçimlerin yanı sıra türlü nedenlerle bu ilişkinin belirsizleştiği çok sayıda unsur da söz varlığında yer almaktadır. Biçim birimleri arasındaki ilişkinin belirsizlik nedenleri ve dereceleri farklılık arz etmekle birlikte, bu tür yapıları genel olarak *kapalı biçim birim* olarak adlandırmak mümkündür.” (Karademir, 2016: 376).

“*Ağla-, alaşım, albay, alçak, armağan, asal, aşağı, aykırı, bacanak, bağınaz, barın-, barış, bayındır, bayrak, bekçi, bekle-, belge, belgili, belgisiz, belir-, bellek, belleten, belli, bencileyin, benze-, betim, bileş-, bilezik, böyle, buna-, bütün, çevre, danış-, denden, dene-, denge, denli, densiz, derle-, devin-, devşir-, dinle-*” (Karademir, 2016: 380) gibi ilk bakışta tek heceli biçim birime indirgenemeyen sözcükler kapalı biçim birime örnek olarak verilebilir.

*Kapalı biçim birim*lerdeki ses değişiklikleri takip edilerek ve sözcüklerin farklı ekler alarak türemiş şekilleri izlenerek kök biçim birimlerini açığa çıkarmak mümkündür (Öztürk, 2019: 108). Kapalı biçim birimleri çözümlenmek için kullanılan bu yöntemler yanında sözcükle ilgili her bilgi sözcüğün çözümlenmesine katkı sağlayabilmektedir. Biçim birimleri tüm gayretlere rağmen çözümlenemeyen sözcükler de vardır. Bu yönüyle kapalı biçim birimleri ikiye ayırmak mümkündür. Dil bilimcilerin farklı yöntemlerle üzerinde çalışarak biçim birimlerini çözdüğü sözcüklere *birinci tip kapalı biçim birim* taşıyan sözcükler demek mümkündür.

Bir de *ikinci tip kapalı biçim birim* taşıyan sözcükler vardır. Bu sözcükler hakkında birçok görüş ortaya atılmasına rağmen genel kabul görece çözümlenmeler yapılamamıştır. İkinci tip kapalı biçim birim içeren sözcükler hakkındaki çözümlenmelerden biri genel kabul görünceye

kadar yapılan çözümlenmeler birer öneriden ileriye gidememektedir. Şimdiye kadar biçim birimleri çözümlenemediği için **kuyruk** sözcüğü de ikinci tip kapalı biçim birimi içeren sözcükler arasındadır.

Çalışma, kök biçim birimi ile iki ve üçüncü biçim birimleri arasındaki ilişkinin belirsiz olduğu kapalı biçim birimler içeren Türkiye Türkçesindeki kuyruk sözcüğünün alan yazından hareketle art süremlili olarak incelenmesini amaçlamaktadır.

2. İlk Metinlerden Günümüze Kuyruk Sözcüğü

Orhon Yazıtları'nda kuyruk sözcüğü geçmemektedir (Tekin, 2014). Yazıtlarda geçmemesi sözcüğün o dönem olmadığı ya da kullanılmadığı anlamına gelmez. Aksan (2006: 82), Orhon Dönemi temel sözcükleri hakkında görüşlerini ifade ederken bu konuya değinmiş, Orhon Dönemi metinlerinin askerlik temalı ve az sayıda olduğunu dile getirmiştir. Dolayısıyla kuyruk sözcüğü, başka bir dilden alınmadıysa ya da Uygur Dönemi'nde mevcut bir kökten türetilmediyse Göktürk Dönemi'nde kullanılıyor olması gerekir. Sözcüğün başka bir dilden alındığına yönelik bir bilgi de yoktur. Sözcük Uygur Dönemi'nde türetilmiş olsa bile sözcüğün en azından kök hâliyle Göktürk Dönemi'nde bulunması gerekir. Diğer taraftan atlı kültür olarak da adlandırılan bir toplulukta atın ya da diğer hayvanların bir azasının adsız olması pek mümkün görünmemektedir.

Metinlerde kökü geçmediği hâlde o kökten türetilen kuyruk sözcüğüne **ileri öge** denilmektedir. Sözcük aldığı ek ya da eklerle gövde biçimine ilerlemiştir ve gövde biçimiyle Uygur Dönemi'nde ortaya çıkmıştır.

9 ya da 10. yüzyıl ürünü olduğu tahmin edilen büyük kısmı Göktürk abecesiyle yazılan *Irk Bitig*'in ellinci irkinda kuyruk sözcüğü “tıq: at: **kudruukın** : tügüp : tigret : yazıq : kodı” (Uluç vd., 2013: 74) şekliyle geçmiştir. Dönemin bir diğer eseri Altun Yaruk'ta da sözcük, ‘kuyruklu’ anlamıyla ve **kudrukluğ** biçimiyle kullanılmıştır (Ayazlı, 2012: 323).

Caferoğlu'nun (1968: 185) *Uygur Türkçesi Sözlüğü*'nde sözcüğe, **ğudruğ/ğ** şeklinde iki farklı yazım özelliğini belirterek yer vermiştir. Nadelyayev, Nasilov, Tenişev ve Şçerbak'ın (1969: 463) editörlüğünde hazırlanan ‘Древнетюркский словарь’ [Eski Türkçe Sözlüğü] adlı çalışmada **ğudruk** kelimesinin ilkinin “kuyruk” anlamında kullanıldığı görülmektedir. Kelimenin kullanım yerlerine örnek olarak şu cümleler yer almaktadır: *Irk Bitig*'de **tığ at ğudrukın tügüp tigret**, *DLT*'de **ğuş ğudruğı**, *KB*'de **yaşığ yandı bolğay yana orniğa / balığ ğudrukındın ğozi burnığa**. Bu kelimenin ikinci anlamı da *DLT*'deki kullanımından hareketle ‘arka taraf, art’ anlamında olduğu görülmektedir. Bu kelimeyle oluşturulan **ğudruk** ö- ‘dışarı

çıkmaq' birleşik fiiline de yer verilmiştir. Ayrıca bu kelimedenden türetilmiş **kuğrukluğ** 'kuyruklu' ve **kuğruçak** 'kuyruk sokumu' sözcükleri de açıklanmıştır. Bayat ve Aliyeva'nın (2020: 147) hazırladığı *Eski Türkçe Sözlük*'ünde kuğruk sözcüğünün iki anlamı görölmektedir: 1. Kuyruk; 2. Yalnız temmuz ayında görölen yıldız.

Göktürk, Uygur ve Karahanlı dönemlerinin dil bilgisi özelliklerini ele alan *Eski Türkçenin Grameri* adlı eserde, kuyruk sözcüğü "adak, yadak>ayak, adđır>ayđır, adır->ayır-, badruk>bayrak, bod>boy, kadđu>kayđı, kod-> koy-, kuğuğ>kuyu" (Gabain, 1995: 257-313) sözcükleri gibi **d>y** değişimi geçirdiği bilgisiyle birlikte (**kuğruk>kuyruk**) yer almıştır (Gabain, 1995: 284).

Dîvân-ı Lugâti't Türk'de (DLT) kuyruk sözcüğü dört farklı biçimde görölmektedir. *Kuğruk* sözcüğü 'kuyruğu kıllı' anlamında **kıl kuğruk** adlı bir kuş anlatılırken geçmektedir. Yine 'kuyruğunu sallayan at' anlamıyla **bu at ol kuğruk sapıtđan** biçiminde geçmektedir. 'Köpek kuyruğunu salladı.' anlamıyla **It kuğruk sapıttı** cümlesinde geçmektedir. Bir başka cümlede de akrepler, karasinekler, sivrisinekler, halka eza veren kurtçuklar ve yılanlar **kuğruk tüğüp yüğrüşür** biçiminde yani 'Kuyruklarını kıvrarak insanlara saldırır.' anlamıyla kullanılmaktadır. *DLT*'de kuyruk sözcüğü ikinci olarak 'kış' anlamıyla kinayeli olarak **kuğrukı ötgen kişi** yapısında yer almıştır. Bu yapı 'kış çok öten insan' biçiminde anlamlandırılmıştır. *DLT*'de sözcüğün üçüncü anlamı 'kuyruksokumu kemiği' ve **kuğruçak** biçiminde geçmiştir (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2020: 146, 224, 325, 496, 206, 423). *DLT*'de bunların yanında kuyruk sözcüğünün kökeni hakkında bilgi verecek, kuyruk sözcüğüyle anlam ve köken bağlantısı olan 'kaftanın arka eteklerinden her biri' anlamındaki **kuğurgak/kuğhurgak** sözcüğü de yer almaktadır (Atalay, 1999: 373-374).

Kutadđu Bilig'in (KB) sıklık sözlüğünde *kuyruk* sözcüğü bir defa ve **kuğrukındın** biçiminde geçmiştir (Sırasöğüt, 2020: 560).

Harezmi Dönemi eserlerinde sözcüğün **kuğruk** şekli yanında **kuyruk** ve **kuyruğ** biçimi de kullanılmıştır (Ünlü, 2012: 351). Hatta sözcüğün bugün bazı lehçelerde kullanılmaya devam edilen "ze" ile yazıldığı **kuğruk** şekli de görölmektedir (Gen, 2009: 368). Diğer bir deyişle Eski Türkçede **kuğruk** şeklinde de geçen sözcük Batı Türkçesindeki kuyruk şeklinden önce Harezmi Dönemi'nde **kuzruk** şeklinde de yazılmıştır (Sertkaya, 2013: 214).

Eski Anadolu Türkçesi metinlerinden *Süheyl ü Nevbahar*'da sözcük "Biçilmiş idi **kuyruğı** biđ atıñ/ 'Arab özi göyner idi hem Fât'ıñ" (Ciğa, 2013: 437) biçiminde ve ek almadığı durumlarda

kuyruk olarak görülmektedir. *Dede Korkut*'ta da sözcük **kuyruk** biçiminde geçmektedir (Özkan, 2014: 369-).

Osmanlı Türkçesi Dönemi'nde sözcük **kuyruk** biçiminde yazılmıştır. Sözcük, *Seyahatname*'de, doksan dokuz defa “hayvanların çoğunda, gövdenin sonunda bulunan, omurganın uzantısı olan uzun ve esnek organ” anlamıyla ve iki defa da “bu organa benzeyen uzantı” anlamıyla kullanılmıştır (Bakır, 2022: 232-233). Sözcüğün 17. yüzyılda **kuyruğı kesik**, **kuyruk atmak**, **kuyruk biten yer**, **kuyruklü yıldız**, **kuyruk salmak** ve **kuyruk yağı** söz öbekleri içerisinde yer aldığı tespit edilmiştir (Tulum 2011: 1153-1154). Sözcük, *Kamûs-ı Türki*'de madde başı olarak ve **kuyruk** biçiminde yer almıştır (Şemseddin Sâmî, 2004: 1119).

Çağdaş Türkiye Türkçesinde yazımı **kuyruk** olan bu sözcüğün sekiz anlamı tespit edilmiştir: “1. Hayvanların çoğunda, gövdenin art yanında bulunan, omurganın uzantısı olan uzun ve esnek organ. 2. Kuşlarda gövdenin art yanında bulunan tüy demeti. 3. Koyunun bazı türlerinde eritilerek yağı alınan bir uzantısı. 4. Bazı şeylerde kuyruğa benzeyen uzantı veya baş tarafın aksi yönünde kalan bölüm. 5. Birisinin arkasına takılıp hiç ayrılmayan kimse. 6. İnsanların sıra beklemek için art arda durarak oluşturduğu dizi. 7. Başın arkasına toplanmış saç demeti. 8. Bir harfin bitişi çizgisine yakın yerde, birden bir dönüş yapan kısa çizgi.” (Karaağaç, 2021: 555-556). Sözcüğün bu anlamları bir anda karşılamadığı süreç içerisinde bu anlamları kazandığı ifade edilmelidir.

İlk metinlerden günümüze, genel görüntüsü yukarıda yer verilen biçimlerde olan kuyruk sözcüğüyle ilgili asıl aranan cevap sözcüğün biçim birimleridir. Bu konuya cevap bulabilmek için öncelikle metinlere ve araştırmacıların görüşlerine müracaat etmek doğru olacaktır.

3. Kuyruk Sözcüğünün Biçim Birimleri

Clauson, **kuğruk** sözcüğünün ***kuğur-** eyleminden türemiş olabileceğini dile getirmiş ve bu kökten türemiş *DLT*'de geçen iki sözcüğe yer vermiştir. Birincisi *elbisenin arka kısmından sarkan iki kuyruktan her biri* anlamındaki **kuğurğa:k** ve diğeri de *kuskun* anlamındaki **kuğurğu:n** sözcüğüdür (Clauson, 1972: 604). Clauson bu sözcüklerdeki “-ğa:k” ve “-ğu:n” ekinin aynı yapıya bağlandığından hareketle sözcüğün muhtemel tabanının “*kuğur-” yapısının olacağını ifade etmiştir. Clauson, bu gövdenin ilerisindeki biçim birim ya da biçim birimler hakkında bir açıklama yapmamıştır.

Banguoğlu *-(I)k* ekini, fiile gelerek sıfat yapan ek olarak değerlendirmiştir. Ekin önceki dönemlerde yaptığı organ ve araç adları arasında kuyruk sözcüğüne de yer vermiştir. Ayrıca

benzer yapıdaki *kasık, kemik, ilik, aşık, topuk, kirpik, dalak, böbrek, kulak, kursak, kıkırdak* sözcüklerinin de bahsi geçen ekle türemiş olduğunu dile getirmiştir (Banguoğlu, 1974: 249).

Eren, kuyruk sözcüğünün anlamına ve Türkçenin lehçelerindeki biçimlerine yer vermiştir. Eren, sözcüğün *kudruk* biçimiyle Eski Türkçeden başlanarak kullanıldığı, Orta Türkçede *kudruk*, Eski Kıpçakçada *kuyruk* biçiminde olduğu bilgisine yer vermiştir. Eren; Gombocz'un sözcüğü Moğolca *qudurğa* ile birleştirdiğine, Clauson'un Moğolca *qudurğa* sözcüğünü Türkçeden aldığı ve Yakutça *qudurğan* sözcüğünün Moğolcadan alındığı görüşüne, Dimitriev'in Rusça *qudjuk* sözcüğünün Türk diyalektlerinden kalma bir biçim olduğu görüşüne, Bulgarcadaki *kujruk* ve Sırpçadaki *kürjuk* sözcüklerinin Türkçeden alındığı görüşlerine yer vermiştir (Eren, 1999: 271). Sözcüğün biçim birimlerine değinilmemiştir.

Başdaş, kuyruk sözcüğüyle ilgili şu görüşleri dile getirmiştir: “Yakutçadaki *-t-*'li şekil daha eski olmalıdır. Anlam ilgisi bakımından, kelimenin kursak'la aynı kökten türetildiğini düşünüyoruz. ET. kudz > Özb. kuyi (aşağı, geri), TT. kuyu kelimeleri, anlam bakımından bu organ adıyla ilgili görünmektedir. Kelime, **kut* (*t>d>y* gelişmesi ile *kud* > *kuy*) kökünden *kut-t-r-uk* (>kudruk > kuyruk) biçiminde türetilmiş olmalıdır.” (Başdaş, 2006: 52). Sözcüğün kökü **kut* olarak ifade edilmiş, diğer biçim birimleri de gösterilmiştir.

Besli, sözcüğün proto Moğolcadaki, proto Mançu-Tunguzcadaki ve proto Altaycadaki şekline değinmiş ve sözcüğün **kudru-k* şeklinde oluştuğu görüşüne yer vermiştir (Besli, 2010: 307).

Gülensoy, kuyruk sözcüğünün Eski Türkçe ve Orta Türkçedeki şekillerini verdikten sonra sözcüğü <**kuδ(u)r+uk* şeklinde çözümlenmiştir. Sözcüğün geçirdiği ses değişimleriyle lehçelerindeki şekillerine de yer vermiştir (Gülensoy, 2011: 583-584). Gülensoy'un çözümlene denemesinde dikkat çeken husus <**kuδ(u)r* şeklini isim olarak almasıdır.

Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati'nde sözcüğün Eski Türkçede *kudruk* biçiminde olduğu bilgisine yer verilmiştir. Ayrıca “İnsanların bir yere girmek için beklerken ardarda sıralanarak meydana getirdikleri dizi, sıra.” anlamındaki kuyruk sözcüğünün Fransızca *queue* sözcüğünden ödünçleme çeviri olduğu bilgisine yer verilmiştir (Tietze, 2016: 460-462).

Karaman, sözcüğün çözümlenmesiyle ilgili farklı bir yaklaşım sergilemiştir. Sözcüğün kökünün dökmek anlamındaki *kud-* olduğunu ifade etmiştir: “Yine ‘dökmek’ eyleminin oluş biçimi ile ‘aşağı doğru sarkan’ kuyruk arasında ince bir anlamsal ilgi olduğu sezilmektedir. Kudruk sözcüğünün *kud-* kök biçimine sırasıyla *{-(X)r-}* ve *{-(X)k}* ekinin getirilmesiyle oluştuğu söylenebilir. Kudur- fiili, ilginç biçimde ‘bir şeyin üzerine düşmek; çok çalışmak’ anlamıyla DLT’de geçmektedir. Bu noktada, kudurgak ‘kaftanın arka eteklerinden biri’ ve kudursug

‘kuyruk sokumu, bölgesi’ sözcükleri de dikkat çekmektedir.” (Karaman, 2021: 1159). Sözcüğün eylem köküne, eylemden eylem ve eylemden ad yapım ekleri getirilerek oluştuğu ifade edilmiştir.

Sözcüğün biçim birimlerinin aşağıda açıklanacağı gibi yukarıda verilen bilgilerden farklılık arz ettiği düşünülmektedir.

3.1. Türkiye Türkçesi Ağzlarında Kud ve Kuyruk Sözcüğü

Türkçe söz varlığı içerisinde yer alan fakat bugün yazı dilinde kullanılmayan pek çok sözcük lehçe ve ağızlarda varlığını sürdürmektedir (Aksan, 2003: 44). Sözcüklerin lehçe ve ağızlardaki biçim ve anlamları, sözcüklerin biçim birimlerini bulmada katkı sağlayabilmektedir. Ayrıca sözcüklerin lehçe ve ağızlardaki yaygınlığı da sözcüğün kökeniyle ilgili bazı ipuçları vermektedir.

Derleme Sözlüğü’nde *kud* sözcüğü “Boncukları mendilin *kuduna* düşladım.” cümlesinde olduğu gibi ‘uç’ anlamıyla, *kuda* sözcüğü ‘kuyruksuz köpek’ anlamıyla, *kud kesmek* eyleminin ‘*tarlada çalışan iki kişiden biri yarışmak için çok çalışarak ötekinin önünü, yolunu kesmek*’ anlamıyla, *kudul* sözcüğünün ‘*kısa kuyruklu, kuyruksuz (hayvan)*’ anlamıyla geçmektedir (TDK, 2019: 2991). Derleme Sözlüğü’nde *kud* sözcüğüyle bağlantılı olduğu düşünülen ‘*kuyruksuz köpek*’ anlamı ile *kuda* sözcüğü geçmektedir (TDK, 2019).

Ardanuç-Artvin (Merkez)-Posof-Şavşat-Yusufeli Ağzlarında Türkçe Söz Varlığı adlı çalışmada konuyla ilgili *kud*, *kuda*, *kudal*, *kudul*, *kuşal* sözcüklerine yer verilmiştir: *kud* sözcüğü ‘*mendil, bohça, yazma gibi şeylerin köşesi; uç, kenar; kulak.*’ anlamıyla, *kuda*, *kudal*, *kudul*, *kuşal* sözcükleri de ‘*Kuyruğu kısa olan ya da hiç olmayan (hayvan).*’ anlamıyla yer almıştır (Şenol, 2021: 159).

Ardahan ve çevresinde kadınların çocukları için kurduğu şu cümleyi yörede yaşayan hemen herkes duymuştur: “*Kudumda* na dolaniyêrsin?” Bu cümle “*Kuyruğumda/ardımda/arkamda* ne dolaşıyorsun?” anlamındadır.

Kud sözcüğünden türediği belli olan *kudıyan* sözcüğü de yörede kullanılmaktadır. *Kudıyan*, ‘*kötülüklerin anası, habercisi*’ anlamındadır. Bazen de bu sözcük eş anlamlı ikileme gibi *cazi kudıyan* şeklinde kullanılır. Sözcüğün bu anlam ve kullanımına *Posof Folklor ve Etnografyası* adlı çalışmada yer verilmiştir: “*Posof yöresinde cadıya kudıyan veya cazı/cezi denir. Kuyruklu olduğuna inanılır.*” (Gündoğdu, 2017: 120). “*Kudıyanlar, siyah kedi kılığına girerek, ağırlardaki hayvanların üzerine biner ve onları yorarlar.*” (Gündoğdu, 2017: 573). *Posof ağız*

ile hemen hemen aynı özellikteki Ahıska ağzında da sözcük ‘*şeytan, kuyruksuz şeytan*’ anlamında ve *caziĶudiyan* şeklinde tespit edilmiştir (Demiray, 2011: 521).

Ardahan ağızlarında, ‘*kuyruğu hiç olmayan köpeklere verilen isim*’ olduğu söylenen *guda* sözcüğüne yer verilmiştir (Ardahan, Çıldır, Damal, Göle, Hanak, Posof).” (Aksakal, 2017: 288).

Artvin ağızıyla ilgili köken bilgisi çalışmasında yedi farklı *qud* sözcüğüne ve kuyruk sözcüğüyle anlam ilgisi olan pek çok sözcüğe yer verilmiştir. İlk *qud* sözcüğünün anlamı ‘1. Uç. 2. Kulak. 3. *Kuyruk*’ olarak verilmiştir. Sözcüğün ilk iki anlamı da önemlidir fakat çalışma açısından üçüncü anlamı, kuyruk sözcüğünün kök biçimini ve kök biçim biriminin türünü çözecek bir bilgidir. Çalışmada ayrıca sözcüğün kökeniyle ilgili Tietze, Eren ve Eyüboğlu’nun görüşlerine yer verilmiş; *kudyan* sözcüğünün anlamının ‘*kuyruklu*’ olması gerektiği dile getirilmiştir. Ardından *qud* sözcüğünün diğer anlamları sıralanmıştır. *Kud* köküyle ilişkili olabilecek ‘*kısa kuyruklu ya da kuyruksuz hayvan*’ anlamındaki *qudul* sözcüğü, ‘*kısa, bodur, gelişmemiş*’ anlamındaki *qudil* sözcüğü, ‘*kuyruğu kesik, kesilmiş hayvan*’ anlamındaki *quda* sözcüğü ve diğerleri dikkat çekmektedir (Artvinli, 2022: 342-343).

Bayburt ağzında *kud* sözcüğü ‘*sakat ve yürüyemeyen*’ anlamları ile yer almıştır (Memiş, 2019: 76). Aslında burada da *kuda* sözcüğünde olduğu gibi bacakta kısalık anlamı vardır.

Kud sözcüğünün ağızlardaki kullanımına bakıldığında ad olarak ‘kuyruk, uç, arka, köşe’ gibi anlamlarıyla kullanıldığı görülmektedir. Bu bilgilerden hareketle ağızlardaki *kud* sözcüğünün kuyruk anlamı, kuyruk sözcüğünün kök biçimini çözümleyecek en önemli kullanımdır.

Kud biçiminin görüldüğü ağızlarda *kudruk* sözcüğünün d>y değişimi geçirmeyip kalmış olabileceği düşüncesinden hareketle d>y değişimi geçiren diğer sözcüklerin durumuna bakılmıştır. Yukarıda d>y değişimi geçiren sözcüklere örnek olarak verilen “adağ, yadağ>ayak, adğır>aygır, adır->ayır-, badruk>bayrak, bod>boy, kadğu>kaygı, kod-> koy-, kudug>kuyu” (Gabain, 1995: 257-313) sözcükleri yöre ağızıyla ilgili kaynaklarda ilk heceleriyle aranmış ve bulunamamıştır (Artvinli, 2022; Şenol 2021). Buradan hareketle yöre ağızlarının d>y değişiminde d’yi koruduğunun söylenemeyeceği anlaşılmıştır.

3.2. Altay Dil Ailesinde ve Türkçenin Çağdaş Lehçelerinde Kuyruk Sözcüğü

An Etymological Dictionary of Altaic Languages adlı eserde kuyruk sözcüğü *k’iüdo(rgV)* olarak alınmıştır. Sözcüğün Tunguzcada **xürgü*; Mongolcada **kudurga*; Türkçede **Kudruk*; ve Korecede **s-kòri* biçimine yer verilmiştir. Ardından bu dillerdeki varyantlarına ve

Türkçenin lehçelerindeki biçimlerine de değinilmiştir: “PTürk. *Kudruk tail (хвост): OTürk. *qudruc* (OUygh.); Karakh. *quδruc* (MK); Tur. *kujruk*; Gag. *qujruq*; Az. *GujruG*; Turkm. *Gujruq*; Sal. *Guruç*; Khal. *qurduq*; MTürk. *qujruq*, *qujruy* (Pav. C., MA); Uzb. *qujruq*; Uygh. *qujruq*; Krm. *qurjux*; Tat. *qojriq*; Bashk. *qojroq*; Kirgh. *qujruq*; Kaz. *qujriq*; KBalk. *qujruq*; KKalp. *qujriq*; Kum. *qujruq*; Nogh. *qujriq*; SUygh. *Guzuruq*; Khak. *xuzurux*; Shr. *quzuruq*; Oyr. Qu” (Starostin vd., 2003: 814).

Kuyruk sözcüğünün lehçelerdeki kullanımlarını ele alan bir çalışmada sözcüğün lehçelerdeki kullanımının birbirine yakın olduğu hemen fark edilmektedir: “Az *guyrug*, Tkm *guyruk*, TatK *koyrik*, Bşk *koyrok*, Krg *kuyruk*, KKLp *kuruk*, Kzk *kuyrik*, Bar *kūruk*, Özb *kuyruk*, Alt, Tel, Kuğ, Küer *kuyruk*, Şor, Sag, Koy, Kaça *kuzuruk*, Şor, Sag *kuzruk*, Hak *xuzurux*, Soy *kuduruk*, Yak *kuturuk*, Çuv *xüre*” (Eren, 1999: 271). Soyan ve Yakut lehçelerinde d ve t’li şeklin korunduğu görülmektedir. Yine z’li kullanımın Hakas, Şor gibi lehçelerde devam ettiği anlaşılmaktadır.

Eski Uygur’da sözcüğün *kudrug*, Karahanlı’da *kudruk*, *kuyurçak* biçiminde olduğu ifade edilen bir başka çalışmada kuyruk sözcüğünün günümüz lehçelerinde yukarıda verilenlerden bazı sesler farklı harflerle ifade edilmiştir: Uygur: *kuyruk*; Tatar: *kūyrik*; Hakas: *huzuruh*; Tuva: *kuduruk*; Yakut: *kuturuk*; Çuvaş: *hüre* (Besli, 2010: 121).

Yukarıdaki bilgileri pekiştiren bir başka çalışmada da kuyruk sözcüğü Türkçenin lehçelerinde şu şekilde geçtiği bilgisi verilmiştir: “Kzk., Kırg., Uyg. *kuyruk*; Çağ. *kuyruh*; Bar., Tar. *kūruk*; Şor., Sar. *kuzruk*; Az. *guyrug*; Trkm. *guyruk*; Bşk. *koyorok*, *koyrok*; TatK. *koyrik*; Çuv. *xüre*...” (Gülensoy, 2011: 584). Kuyruk sözcüğü, Batı Türkçesi içerisinde gösterilen Halaç Türkçesinde *qudruc* olarak kullanılmaktadır (Dorfer, 1970: 48).

Kuyruk sözcüğünün Türkçenin hemen hemen tüm lehçelerinde görülmesi sözcüğün kökeninin Türkçe olduğu görüşünü kuvvetlendiren bir husustur.

3.3. Diğer Dillerde Kuyruk Sözcüğü

İletişim hâlindeki topluluklar arasında dil etkileşimi de kaçınılmazdır. Bu etkileşim daha çok sözcük alışverişi biçiminde gerçekleşmektedir. Bir dilden başka bir dile geçen sözcük, kaynak dil ile geçtiği dilde farklı değişim ve gelişim gösterebilmektedir. Bazen de birinde ilk şekliyle donmakta diğerinde ise değişim göstermektedir. Bu nedenle ölçünlü Türkçede kullanımdan düşen ya da şekil değiştiren sözcüğe ya da sözcüğün kök biçim birimine başka dillerde rastlamak mümkündür.

Kuyruk sözcüğü Türkçeden Farsçaya **kuyruk**; Ermeniceye **kuyruk**; Rusçaya **kurdyúk**; Bulgarcaya **kuyruk**; Sırpçaya **kùjruk, kùrjuk**; Makedoncaya **kuyruk** ve Yunancaya **kuyríhi** biçiminde geçmiştir (Karaağaç, 2021: 556). Türkçe ve Moğolca *ortak sözcükler* listesi arasında Moğolca ‘*atın sağrısı, atın kuyruğundan geçen eyer kayışı*’ anlamıyla kullanılan **hudraga** sözcüğünün karşılığı olarak Türkçe *kuyruk* sözcüğü gösterilmiştir (Ersoy, 2019: 83). Sözcükler arasında ses benzerliği ve anlam yakınlığı olduğu görülmektedir.

Fasmer’in (1986: 424) *Этимологический словарь русского языка* [Rus Dilinin Etimolojik Sözlüğü] adlı eserinde sözcüğün Rusçaya Türkçeden geçtiği; Radlov, Melioranskiy, Gombocz ve Preobrajenski’nin eserlerine gönderme yapılarak sözcüğün Türkiye, Azerbaycan, Altay, Kazak, Kıpçak, Çağatay Türkçelerinde **kuyruk**, Tuva ve Uygur Türkçelerinde **kuduruk**, Hakas Türkçesinin Sagay diyalektinde, Şor Türkçesinde ve Samoyedçede **kuzuruk** şeklinde kullanıldığı ifade edilmiştir.

Paşalıoğlu, Rusya’nın Satarov bölgesi ağızlarındaki Türkçe sözcükleri incelediği çalışmasında Türkçeden Rusçaya geçen ve ‘kuyruk’ anlamıyla kullanılan **kurdyuk** ve kuyruklu anlamındaki ‘kurduçnyı’ sözcüklerinin Saratov bölgesi ağızlarında **kurdyutskiy** biçimine dönüştüğünü ifade etmiştir (Paşalıoğlu, 2021, s. 162). Bu da göstermektedir ki Türkçeden diğer dillere geçen kuyruk sözcüğü o dillerde ekler alarak yeni sözcüklere kök olmakta hatta ağızlarda da farklı biçimlere dönüşebilmektedir.

Kuyruk sözcüğünün diğer dillerdeki en dikkat çekici biçimi Gürcücededir. Gürcücedeki kuyruk anlamında kullanılan **kud** sözcüğünün kökenine Gürcü araştırmacılar çeşitli vesilelerle değinmişlerdir: Gürcü kültüründe *kudiyani* adı verilen bir kuyruklu cin’in adında da bu **kud/kud+i** sözcüğü görülmektedir. Bu sözcüğün eski Türkçedeki kuyruk anlamına gelen *kudruk* sözcüğünden türediği düşüncesine yer verilmiştir. Gürcülerin *kudiyani* adını verdikleri *kuyruklu cin* motifinin ayrıca Karaçay-Malkar Türklerinde de **hudiy** adıyla yaşadığı ifade edilmiştir (Butsashvili, 2015: 21).

Kud/kud+i sözcüğü, Gürcüce üzüm adı olarak kullanılan **meliskudi** sözcüğünde de görülmektedir. *Mela* ‘tilki’ demektir, **kudi** sözcüğü de **kuyruk** anlamındadır. Aynı üzüme Ermenicede *mlinkut* denilmekte, Azerbaycan Türkçesinde de tilki kuyruğu denilmektedir (Cikia, 2020: 838). Bu sözcükte Gürcüceye geçen sözcüklerde yaşanan bir dil olayı görülmektedir. Gürcü diline geçen sözcüklerin yalın hâli, sözcüğün sonuna “+i” getirilerek yapılmaktadır (Arslan, 2018: 122-123). *Kud* sözcüğü burada +i getirilerek yalın hâle geçmiştir. Başka sözcükler de Gürcüceye geçtiğinde aynı şekli almaktadır. Mesela *Gürcüce-Türkçe*

Sözlük'te Türkçeden Gürcüceye geçtiği bilinen şerbet sözcüğü *şarbat*'i şeklinde yer almıştır (Arısoy, 2010: 422). Yine herkesin bildiği Sarp Sınır Kapısı'nın bulunduğu *Sarp* köyünün Gürcistan'da kalan kısmının adı *Sarpi* şeklindedir. Tiflis'te yer adı olan *Meydani* sözcüğü meydan sözcüğünün Gürcücedeki yalın hâlidir. Bu açıdan bakınca Türkçedeki *kud* sözcüğünün Gürcücede *kudi* biçimini almış olması Gürcüceye geçen sözcüklerin gerçekleştirdiği değişime uygundur. Aksi durum düşünülduğünde Türkçeye geçen Gürcüce bir sözcüğün sonuna ses eklemesi ya da sonundan ses düşürülmesi yapılmamaktadır.

Gürcüce-Türkçe Sözlük'te *kudi* sözcüğünün Türkçe karşılığı olarak da *kuyruk*, *kısa kuyruk* verilmiştir. Bu sözcikle bağlantılı olduğu düşünülen '*kuyruklu, büyücü, sihirbaz*' anlamındaki *kudiani* sözcüğü ve başka sözcükler de sözlükte yer almaktadır (Arısoy, 2010: 200). Bu sözcüğün *kudi* biçim birimi de Gürcücede kuyruk sözcüğünün yalın hâlidir.

Çağatay, Doğu Karadeniz'de sonu *+a* ile biten hayvan adlarıyla ilgili çalışmasında *+a* ekinin Gürcücenin Acara ağzında da kullanıldığını bazı örneklerle göstermiştir. O örnekler arasında *kud* sözcüğünün kullanıldığı iki sığır adı vardır: Bunlardan biri *ḳudmelay* sözcüğüdür: "*ḳudmel-a-y* < Gürc. *ḳud-i kuyruk* anlamındadır, *meli* sözcüğü de 'tilki' anlamındadır. Diğeri *ḳudmandilay* sözcüğüdür: *ḳudmandil-a-y* < Gürc. *ḳud-i kuyruk* anlamındadır, *mandili* sözcüğü de 'mendil' anlamındadır (Çağatay, 2014: 9).

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi *kud* sözcüğü Gürcücede *kudi* biçimiyle kuyruk anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca sözcüğün yine aynı anlamıyla *kudiani/kudiyani*, *meliskudi*, *kudmelay* ve *kudmendilay* sözcüklerinin yapımında görev aldığı tespit edilmiştir.

Kud sözcüğünün *kudruk*> *kuyruk* değişiminden önceki biçimi olması, kuyruk sözcüğü ile aynı anlamı taşıması, Gürcüceye yabancı dillerden alınan sözcüklerin *+i* ekini alarak yalın hâle geçmesi kuralına uyarak *kudi* biçimiyle kullanılması gibi nedenlerle sözcüğün Türkçeden Gürcüceye geçtiği anlaşılmaktadır.

Ayrıca yukarıda, Ardahan ağızlarında görülen *guda* sözcüğünün '*kuyruğu hiç olmayan köpeklere verilen isim*' olduğu ve bu sözcüğün Gürcüce *kuda* sözcüğünden alındığı ifade edilmiştir (Aksakal, 2017: 288). Artvin Etimoloji Sözlüğü'nde de *qud* sözcüğünün Gürcüce *q'udi* sözcüğünden geldiği ifade edilmiştir. Yine aynı şekilde *k'udiyeni* sözcüğünün de Gürcüceden yöre ağzına 'kuyruklu, cadı, sihirbaz, büyücü' anlamlarıyla girdiği ifade edilmiştir (Artvinli, 2022: 342). Buradan hareketle *kud*, *kuda* ve *kudyan* sözcüklerinin Gürcüceden yöre ağızlarına geri ödünçlendiği düşünülmektedir.

3.4. Kuyruk Sözcüğünün Biçim Birimleri

Kuyruk sözcüğünün kök biçiminin *kud* adı olduğuna göre sözcüğün geriye kalan *+ruk* kısmı nasıl çözümlenebilir?

Dilde türemiş bir sözcük varsa onun mutlaka bir kökü vardır. Bununla birlikte konuların sınırlılığı gibi nedenlerle sözcüklerin kökü o dönem metinlerinde geçmemiş olabilir. Sözcüğün türemiş hâli *ileri biçim birimdir*. Örneğin yazıtlarda *'kabul etmek, uygun görmek'* anlamında kullanılan *taplamak* sözcüğünün kökü olarak kabul edebileceğimiz *tap* sözcüğü, ancak yazıtlardan daha sonraki yazılı metinlerde *'istem, rıza, güç'* gibi anlamlarla karşımıza çıkmıştır (Aksan, 2006: 88). İleri biçim birim olan *kuyruk* sözcüğünün kökenini de *kud* biçimiyle Gürcücede ve Gürcistan'a yakın Türkiye Türkçesi ağızlarında görülmektedir.

Kud sözcüğünün; 'kuyruk, kenar, uç, köşe, arka, peş' anlamlarıyla kullanıldığı, zaman içerisinde anlam değişiklikleri olduğu görülmektedir. Sözcüğün geçirdiği değişim dikkate alındığında Gürcü diline Batı Türkçesindeki *kudruk>kuyruk* değişimi yaşanmadan önce Türkçeden geçmiş olması gerekmektedir. Sözcüğün bu süreci takip edilememektedir.

Türkçedeki arkaik unsurların yaşama sebeplerinden biri olarak geri ödünçlemeler görülmektedir. *Ebir-/evir-* eyleminin *evirik/ebirik* biçiminde 11. yüzyıl Türkçesinde kullanıldığı ebirik biçiminin Arapçaya geçtiği, bu sözcüğün daha sonra Arapçadan "ibrik" olarak Türkçeye geri ödünçlendiği görüşü dile getirilmektedir (Saatçi, 2020: 143-144). Batı Türkçesinde b>v değişimi yapılmış eb>ev, ebir->evir- yabız>yavuz gibi sözcüklerde eb, ebir, yabız arkaik biçimlerdir. İbrik sözcüğünde sözcük b'li biçimiyle Arapçaya geçtiği için Türkçedeki b>v değişimi orada gerçekleşmemiştir. Daha sonra aynı sözcük Arapça zannedilerek geri ödünçlenmiştir. Geri ödünçlemelerde sözcüğün arkaik biçiminin alınması mümkündür (Kalaycı, 2023: 770-771).

Kuyruk sözcüğünün arkaik kökü *kud* biçimindedir. Sözcüğün d>y değişimi geçirdiği ve Türkiye Türkçesinde kuyruk biçimi ile yer aldığına göre "*d*" sesini koruyan *kud* biçimi arkaik bir biçim birim olmalıdır. Bu arkaik biçim birimin dar bir bölgedeki ağızlarda yaşıyor olması da sözcüğün geri ödünçlenmesiyle mümkün görünmektedir. Diğer bir deyişle *kud* kökü Türkçeden Gürcüceye geçmiş, kökün Türkçedeki kullanımı unutulmuş, daha sonra bu kök Gürcüceden Türkiye'nin Gürcistan'a yakın yerleşim birimlerinin ağızına geçmiş denilebilir.

Kuyruk sözcüğünün kökü olan *kud* sözcüğünün hangi ek ya da ekleri alarak *kuyruk* biçimine döndüğünü Türkçenin ek ya da ekleri köke getirilerek cevap bulunabilir. Türkçenin dil mantığı çerçevesinde bu köke eklenerek kuyruk sözcüğünü oluşturacak seçenek ya da seçenekler neler

olabilir? Mesela addan ad yapan “+dIrIk” ekiyle oluşmuş gibi düşünülebilir. Bu ek, “İnsan ve hayvanlarla ilgili vücut azalarına gelerek *tutan, durduran* anlamında işin yapılmasını sağlayan araç, gereç adları türetir.” (Alkaya, 2008: 214). Bu ekle *akan+dırık, boyun+duruk, burun+duruk, gömül+dürük, oğul+duruk, sakan+dırık* (Hatipoğlu, 1981: 62) ve *sabunduruk, cibindirik, banduruk, ağızdırık, dişindirik, gilindirik* (Acun, 1999: 76) gibi çok sayıda sözcük yapılmıştır. Bununla birlikte bu ek -l, -n ünsüzleriyle sonuçlanan insan ve hayvanlara ait organ adlarına gelerek ‘*tutan, durduran*’ anlamında işin yapılmasını sağlayan araç, gereç vb. adlar türetmiştir (Korkmaz, 2009: 46). Kud sözcüğü -l ya da -n ünsüzüyle bitmediğine göre sözcüğün bu ekle türetilmeyeceği açıktır.

Kud köküne başka ekler de getirilerek kuyruk sözcüğünün yapısı çözülmeye çalışılabilir. Ergin, Eski Türkçe metinlerde yön gösterme hâli eki olarak “-rA, -rU –GarU” eklerinin kullanıldığını, “+garu, +gerü ekinin “ğa,+ge ve +ru, +rü” eklerinden oluştuğunu ve asıl yön ekinin +ru, +rü ve +ra, +re olduğunu ifade etmiştir (Ergin, 2009: 242). Bu ek *iç+re, tapa+ru, il+geri, dış+arı, iç+eri, taş+ra, yuk+arı, be+ri, yañ+aru, kanç+aru, añ+aru, öng+rü dış+ra, son+ra, ön+re* gibi sözcükler üzerinde kalıplaşarak günümüze ulaşmıştır. Bu bilgiden hareketle “kud+garu>kud+aru>kud+ru// kud+ru+k>kudruk>kuyruk” gibi sözcüklerin yapımında yapım eki işlevi gören yön eki, arka anlamındaki kud sözcüğüne eklenerek arkaya doğru anlamı katmış, sonrasında organ adı yapan +k eklenerek sözcük oluşmuş olabilir. Yön ekinin “+rA” eklendiği sözcüklere attığı anlam ‘o yöne doğru’ şeklindedir. *Dışrada* dışa doğru, *içrede* içe doğru, *sonrada* sona doğru, *önrede* öne doğru anlamı katmıştır. Kuyruk sözcüğünün kökü kud sözcüğüne “+ru” eklendiğinde *kudru* sözcüğü ‘arkaya doğru’ anlamı kazanmış olur. + (u)k eki ise organ adı yapan bir ektir. Dolayısıyla ‘arkaya doğru olan organ’ anlamı ile sözcüğün oluştuğu düşünülebilir fakat *yön ekinin kalıplaştığı sözcüklerden sonra yapım eki kullanılmamıştır*. Dolayısıyla bu *kud+ru+k* şeklinde de sözcüğün oluşamayacağı açıktır.

Bu iki örnekten hareketle denilebilir ki Türkçede sözcüğün türü, anlamı ve eklerin özellikleri dikkate alınarak kapalı köklerin biçim birimlerinin oluşumunda görev alan eklerin hangileri olabileceği tahmin edilebilir.

Araştırmacıların genel kanaati *kudru-* biçiminde sözcüğün kökünden gelişen bir eylem olduğu yönündedir. Sözcükle ilgili bu yapımın oluşması için tek ek köke getirilmelidir.

Korkmaz *belgü+r->belir-, delü+r->delir-, kaba+r->kabar-* eylemlerinin *addan eylem yapım eki +(I)r- / +(U)r-* ile yapıldığı görüşünü ileri sürmüştür (Korkmaz, 2009: 121). Bu ek aynı *hapşır-, ısır-, köpür-, öğür-, üfür-* gibi yansıma sözcüklerde de eylem yapma işlevindedir

(Korkmaz, 2009: 120). Dolayısıyla incelenmekte olan **kuyruk** sözcüğünün kökü olan **kud** bu eki alarak **kud+ur->kudur-** biçimine gelişmiş olması mümkündür. Ayrıca sözcüğün **bel+gü-r->belir-** eyleminde olduğu gibi **+kud+gu-r>kudur-** biçiminde gelişim göstermiş olması da ihtimal dışı değildir.

Sözcüğün kaynaklarda **kudur-** şekli tanıklanmış ve yukarıda da yer verildiği gibi araştırmacıların bir kısmı sözcüğün bu yapısından ilerisi hakkında bir şey dememiştir. DLT’de **kuduçak** ve **kudruçak** sözcükleri de kuyruk kemiği anlamıyla geçmektedir (Atalay, 1999: 373). Yine kıl **kudhruk** şeklinde ‘kıl kuyruk’ olarak geçmektedir (Atalay, 1999: 313). Kud sözcüğü arka anlamında kullanıldığına göre **kudur-** sözcüğü **kudurmak**, üstüne düşmek, çabalama anlamlarına gelmektedir. Sözcüğün mecaz anlamda üstüne düşmek anlamı yanında somut olarak üstüne düşmek anlamı varsa kuyru- arkanın üzerine düşen şeklinde de düşünülebilir. Bu **belgü** sözcüğünün **belir-** eyleminde belli olmak, anlamını kazanmasına **deli** adının **delir-** eyleminde olduğu gibi deli olmak anlamını kazanmasına benzetilmektedir.

Sözcüğün son biçim birimi **kudur-** eylemine gelerek onu ad yapan eylemden ad yapan **-(U)k** ekidir. Timurtaş (1992: 133), “buyur-uk, ada-k, böl-ük, buda-k, dile-k, esr-ük, ışı-k, gör-k, uza-k, uşa-k” gibi Eski Anadolu Türkçesi döneminde de kullanılan sözcüklerin fiilden isim yapım eki, “-k, -k, -uk, -ük” eki ile türetildiğini ifade etmiştir. Araç ve organ adı yapan ek olarak adlandırılan bu ekin bazı örneklerde karıştırıldığını ve ekin işlevinin kesin olarak açıklanmadığını ifade edilmiştir. Bununla birlikte Banguoğlu’nun verdiği örnekler arasında geçen aşık, ilik, kayık, yayık gibi sözcüklerin bu ekle türetildiği görüşü dile getirmiştir (Korkmaz, 2009: 86). Doğal olarak sözcüğe üçüncü biçim birimi geldiğinde orta hece düşmesi gerçekleşmiştir.

4. Sonuç

Kuyruk sözcüğünün kök biçimiyle ilgili yapılan çalışmalarda Clauson ***kudur-**, **Besli *kudru** ve **Gülensoy *kuδ(u)r+** biçiminde almış ve daha ilerisi için bir görüş belirtmemiştir. Karaman **kut-** eylemini sözcüğün kökü olarak ifade etmiştir. Başdaş **kut** adını sözcüğün kökü olarak ifade etmiştir.

Gürcücede **kud+i** ve Gürcistan’a yakın Türkçenin ağızlarında sözcüğün kökünün **kud** biçimiyle ve diğer anlamları yanında **kuyruk** anlamıyla kullanıldığı çalışmanın ikinci bölümünde örneklerle gösterilmiştir.

Sözcük kökünün Kuzeydoğu Anadolu ağızlarında arkaik bir kalıntı olduğuna dair bir bilgiye ulaşılamadığından Gürcüceden geri ödünçleme olduğunu söylenebilir. Gürcücede hâlâ

kullanılıyor olması, sözcüğün sadece Gürcistan'a yakın bölge ağızlarında görülmesine ilaveten Gürcücedeki yalın hâli ile ve Gürcücedeki başka sözcüklerle oluşturduğu birleşik sözcüklerin de bölge ağızlarına geçmesi sözcüğün Gürcüceden bölge ağızlarına geri ödünçleme olduğunu düşündürdiren hususlardır.

Sözcüğün kökünün ağızlarda ve Gürcücede tespit edilen ad yapısına dayanarak dilin imkânları doğrultusunda **kud+ur+uk** (ad kökü, addan eylem yapım eki, eylemden ad yapım eki) biçiminde yapılan bu çözümleme eğer sözcüğün oluşumu bir istisnaya dayanmıyorsa dil mantığı içerisinde doğru görünmektedir.

Biçimden ibaret olan, işlevi zayıflamış ya da sönmüş eklere boş ek denmektedir (Karaca, 2013: 14). Kuyruk sözcüğünde kud/kuy kökü ile alınan eklerden sonra kudruk>kuyruk sözcüğü aynı anlamı ifade etmektedir. Dolayısıyla sözcüğün kud kısmından sonraki **+ruk** kısmına sönmüş ek/ekler demek mümkündür.

Türkçede **döngülü sözcükler** olarak adlandırılan sözcükler vardır. Bu sözcüklerin kökü ile gövdesi ya da daha küçük biçim birimi ile daha büyük biçim biriminin anlamları aynıdır. Türkçedeki **daz** ve **dazlak** sözcükleri arasında böyle bir ilişki vardır (Çelik, 2021: 327). Aynı durumun bir yönüyle **kud** ve **kuyruk** sözcükleri arasında da olduğu görülmektedir. Döngülü sözcüklerde aynı anlamı taşıyan iki sözcük olduğu için birincinin bu örnekte de görüldüğü gibi kullanımdan düştüğü söylenebilir.

Kaynakça

- Acun, V. (1999). *Anadolu ağızlarında isimden isim yapım ekleri*. Yüksek Lisans Tezi. Niğde Üniversitesi.
- Aksakal, E. (2017). *Ardahan'ın tarım ve hayvancılıkla ilgili söz varlığı*. Yüksek Lisans Tezi. Ardahan Üniversitesi.
- Aksan, D. (2003). *Türkçenin gücü*. Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2006). *Türkçenin sözvarlığı*. 4. Baskı. Engin Yayınevi.
- Alkaya, E. (2008). *Sibirya Tatar Türkçesi*. Turkish Studies.
- Arısoy, İ. (2010). *Gürcüce-Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Arslan, M. (2018). "Dil-kültür etkileşimi açısından Türk-Gürcü İlişkileri". *TÜRÜK*, 1/12: 118-129.
- Artvinli, T. (2022). *Artvin etimoloji sözlüğü*. Telemak.

- Atalay, B. (1998). *Divanü lûgat- it Türk tercümesi*. Cilt 1. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Atalay, B. (1999). *Divanülûgat-it Türk dizini*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ayazlı, Ö. (2012). *Altun yaruk sudur VI: Kkarşılaştırmalı metin yayını*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bakır, M. (2022). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde organ adları*. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi.
- Banguoğlu, T. (1974). *Türkçenin grameri*. 2. Baskı. Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Başdaş, C. (2006). "Türkçe Organ adlarında kelime sonu -k ünsüzü ve çokluk". *İlmi Araştırmalar*, 21: 45-57.
- Bayat, F. & Aliyeva, M. (2020). *Eski Türkçe sözlük*. 2. Baskı. Ötüken Yayınları.
- Besli, E. (2010). *Eski ve Orta Türkçe hayvan isimlerinin etimolojisi*. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi.
- Butsashvili, L. (2015). *Geçmişten günümüze Türkçe-Gürcüce dil ilişkileri*. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi.
- Caferoğlu, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi sözlüğü*. Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Ciğa, Ö. (2013). *Süheyl ü nev-bahâr (metin-aktarma, art zamanlı anlam değişimleri, dizin)*. Yüksek Lisans Tezi. Dicle Üniversitesi.
- Cikia, S. (2020). "Gürcüce ve Azericenin etkileşimi üzerine" (İ. Üstünyer, Çev.). *Karadeniz Araştırmaları*, XVII/67: 835-845.
- Clauson, S. G. (1972). *An Etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*. London: Oxford University Press.
- Clauson, S. G. (2007). "Türkçede sekizinci yüzyıldan önce kullanılan ekler" (U. Özalan, Çev.). *Dil Araştırmaları Dergisi*, 1/1: 185-196.
- Çağatay, I. A. (2014). "Doğu Karadeniz'de /-a/ sonekiyle biten sığır adları". *ACTA TURCICA Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, 1/1: 1-11.
- Çelik, A. (2021). "Daz ve dazlak sözcükleri hakkında". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18/1: 327-350.
- Demiray, E. (2011). *Ahıska Türkleri ağzı*. Doktora Tezi. Erciyes Üniversitesi.

- Dorfer, G. (1970). Halaçça Orta İran'da arkaik bir Türk dili. (S. Tezcan, Çev.) *Belleten*, 34(133), 17-58.
- Eren, H. (1999). *Türk dilinin etimolojik sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A. B. & Akkoyunlu Z. (2020). *Dîvânu lugâti't-Türk giriş-metin-çeviri- notlar-dizin*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, M. (2009). *Türk dil bilgisi*. Bayrak Basım Yayım Dağıtım.
- Ersoy, F. (2019). "Altay dil ailesinin iki önemli kolu: Moğolca ve Türkçe". *Asya Araştırmaları Dergisi*, 3/1: 65-85.
- Fasmer, M. (1986). *Etimologičeskiy slovar' russkogo yazıka*. II. Cilt (E-M) (O. N. Trubaçev, Çev.) Progress.
- Gabain, A. V. (1995). *Eski Türkçenin grameri*. 2. Basım (M. Akalın, Çev.) Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gen, S. (2009). *Harezmi Türkçesinden Kazakçaya hayvanlarla ilgili söz varlığı*. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi.
- Gülensoy, T. (2011). *Türkiye Türkçesinde Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü*. 2. Basım. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gündoğdu, Ş. K. (2017). *Posof folklor ve etnografyası*. Yüksek Lisans Tezi. Ardahan Üniversitesi.
- Hatipoğlu, V. (1981). *Türkçenin ekleri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kalaycı, Ü. (2023). Türkçeye geri ödünçlemeler üzerine. *VII. Uluslararası Türklerin Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu Bildiri Kitabı* (s. 768-777). <http://weltdertuerken.org/assets/images/sempozyum/651ac3f2c2d1e622.pdf>.
- Kara, M. (2004). *Ayrı düşmüş kelimeler*. Çağlar Yayınları.
- Karaağaç, G. (2021). *Türkçe verintiler sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karaca, H. (2013). *Türkiye Türkçesinde eklerin işlevleri*. Doktora Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi.
- Karademir, F. (2016). "Türkçede kapalı biçim birimlerin öğretimi üzerine". *Turkish Studies*, 11/14: 371-410.

- Karaman, A. (2021). "Eski Türk yazısıyla kâğıda yazılmış Runik metinlerde ileri ögeler". *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5/2: 1145-1181.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi grameri şekil bilgisi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Memiş, Ö. (2019). *Bayburt ili ağızı söz varlığı*. Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi.
- Nadelyayev, V.M., Nasilov, D.M, Tenişev, E. R & Şçerbak, A.M (Edi.). (1969). *Drevnetyurkskiy Slovar'*. Leningrad: Nauka.
- Özkan, E. (2014). *Dede Korkud Kitabı'nın Vatikan nüshasının tarihî ve etimolojik sözlüğü*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi.
- Öztürk, J. (2019). "Türkiye Türkçesinde kökü açık olarak görülmeyen kelimeler". *Kafdağı*, 4/2: 107-133.
- Paşalıoğlu, C. (2021). "Rusça ağızlarda Türk kökenli alıntı sözcükler: Saratov Bölgesi örneği". *Turkish Studies - Language*, 17/1, 149-166.
- Saatçi, Ö. (2020). *Dilde arkaiklik olgusu ve Irak Türkmen ağızlarındaki dil unsurlarının arkaiklik bağlamında incelenmesi*. Doktora Tezi. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi.
- Sertkaya, A. G. (2013). "Horazm Türkçesi ile hazret-i Muhammed menkıbeleri". *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 45/45: 211-250.
- Sırasöğüt, M. (2020). *Kutadgu Bilig'in sıklık sözlüğü*. Doktora Tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Şemseddin Sâmî (2004). *Kâmûs-ı Türkî*. 13. Basım. Çağrı Yayınları.
- Şenol, S. (2021). *Ardanuç-Artvin (merkez)-Posof-Şavşat-Yusufeli ağızlarında Türkçe söz varlığı*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Starostin, S., Dybo, A. & Mudrak, O. (2003). *An etymological dictionary of the Altaic languages*. Leiden-Boston: Brill.
- TDK. (2019). *Derleme sözlüğü*. Cilt IV. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, T. (2014). *Orhon yazıtları*. 5. Basım. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tietze, A. (2016). *Tarihi ve etimolojik Türkiye Türkçesi lugati*. Cilt 4 (K-L). (S. Tezcan, Ed.) Türkiye Bilimler Akademisi.
- Timurtaş, F. K. (1992). *Eski Anadolu Türkçesi*. Türk Dünyası El Kitabı. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Tulum, M. (2011). *17. yüzyıl Türkçesi ve söz varlığı*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uluç, G. (2013). *İrk bitig*. Bakı: Türkcəsi Varkən Topluluğu Yayınları.

Ünlü, S. (2012). *Harezmi Altınordu Türkçesi sözlüğü*. Eğitim Yayınevi.

Makale Bilgi Formu

Yazar(lar)ın Katkıları: Makale tek yazarlıdır.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası: “Kuyruk Sözcüğünün Kök Biçimi” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde “*Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (SKAD)*” hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk yazarlara aittir.